

Översikt av regleringar och stöd som berör skydd och främjande av pollinatörer

Växtskyddsrådets uppdrag

Regeringen har genom sin livsmedelsstrategi¹ specificerat att Växtskyddsrådet, under ledning av Jordbruksverket, bland annat tillsammans med företag och bransch, ska utveckla omvärldsbevakningen. Statistiska uppgifter är ett viktigt verktyg för att kunna bedöma hur utvecklingen kring växtskyddsmedel och deras användning ser ut. Växtskyddsrådets uppdrag ska genom olika arbetsuppgifter bidra till ett hållbart växtskyddsarbete.

Hösten 2021 hölls, på initiativ av Växtskyddsrådet, en workshop med temat ”Hur minskar vi riskerna och ökar möjligheterna för pollinerande insekter i svenska odlingar där växtskyddsmedel används?” Syftet med workshopen var att utarbeta strategier för hur pollinatörerna bättre kan inkluderas och omfattas av jordbruks- och trädgårdsnäringens IPM-arbete, och målsättningen var att:

- Sammanställa kunskapsläget
- Identifiera kunskapsluckor och utmaningar
- Identifiera åtgärder för att minska risken för pollinatörer på kort och lång sikt
- Identifiera vem som ansvarar för genomförande av åtgärderna.

Aktiviteten resulterade i ett antal förslag på åtgärder som kan minska riskerna och öka möjligheterna för pollinerande insekter i svenska odlingar där växtskyddsmedel används, bland annat lyftes behovet av en kunskapsammansättning av området.

Denna PM är skriven av Jordbruksverket, Kemikalieinspektionen och Naturvårdsverket och handlar om hur myndigheternas olika regler, villkor, krav och stöd omfattar pollinatörer.

Författare

Sandra Lindström, Jordbruksverket

Lovisa Nilsson, Jordbruksverket

Mariana Ledesma, Kemikalieinspektionen

Maria Björkman, Naturvårdsverket

Isak Månsson, Naturvårdsverket

Weronika Axelsson Linkowski, Naturvårdsverket

Helene Lindahl, Naturvårdsverket

Emil Jansson, Naturvårdsverket

Johan Linnander, Naturvårdsverket

Foto framsida

Mörk jordhumla besöker bönodling. Fotograf Petter Haldén.

¹ Proposition 2016/17:104 En livsmedelsstrategi för Sverige – fler jobb och hållbar tillväxt i hela landet.

Sammanfattning

I denna PM presenteras en översikt över relevant lagstiftning och policy-åtgärder som påverkar pollinatörer i Sverige, med specifik inriktning på EU:s gemensamma jordbrukspolitik (CAP), reglerna kring tillståndsprövning och användning av växtskyddsmedel samt lagar och regler kring stöd för åtgärder som främjar livsmiljöer för pollinatörer.

- CAP, andra stöd och villkor i relation till pollinatörer

I [kapitel 2](#) sammanfattas delar av lagstiftningen, ekonomiska stödåtgärder och villkor som påverkar pollinatörer inom Jordbruksverkets ansvarsområden.

1. **Lagstiftning för hänsyn till natur- och kulturvärden:** Statens jordbruksverks föreskrifter reglerar hänsyn till natur- och kulturvärden i jordbruket, vilket inkluderar skydd för landskapselement såsom brukningsvägar, åkerrenar och hägnadsrester samt träd och buskar som kan vara viktiga livsmiljöer för pollinatörer.
 2. **EU:s gemensamma jordbrukspolitik (CAP, Common Agriculture Policy):** Ett av de specifika målen är att jordbrukspolitiken ska bidra till att få stopp på förlusten av biologisk mångfald och vända trenden, stärka ekosystemtjänster samt bevara livsmiljöer och landskap. Strategiska planer inom CAP inkluderar åtgärder för att bevara biologisk mångfald och stödja ekosystemtjänster, vilket indirekt kan gynna pollinatörer.
 3. **Villkor kopplade till gårdsstödet:** Gårdsstöd och miljöersättningar inkluderar villkor som kan gynna pollinatörer, såsom bevarande av betesmarker och slåtterängar samt skapande av nya blommande ytor och småbiotoper.
 4. **Grundvillkor och verksamhetskrav:** Krav relaterade till markanvändning och skötsel, såsom bevarande av permanent gräsmark och skötsel av betesmarker, kan direkt påverka förekomsten av pollinatörer.
 5. **Kompetensutveckling:** Det finns initiativ för kunskapsspridning och rådgivning för lantbrukare för att främja biologisk mångfald, vilket kan inkludera aspekter som gynnar pollinatörer.
- Godkännandekraven för skydd av pollinerande insekter i tillståndsprövning av växtskyddsmedel

I [kapitel 3](#) beskrivs närmare vad som gäller för tillståndsprövningen av växtskyddsmedel där det finns godkännandekrav som bland annat omfattar skydd av bin. Ansvariga myndigheter i Sverige, Kemikalieinspektionen, Jordbruksverket och Livsmedelsverket, genomför tillståndsprövningen genom att säkerställa att godkännandekraven uppfylls och besluta om tillstånd och användningsvillkor.

Användningsvillkor kan införas för att minska exponeringen av bin till acceptabla nivåer, inklusive förbud mot spridning på blommande växter och specifika spridningstider. Om riskbedömningen pekar på oacceptabel risk för bin, trots beaktande av riskhanteringsåtgärder, ska växtskyddsmedlet inte godkännas.

- Annan relevant lagstiftning, regler och åtgärder som syftar till att skydda pollinatörer

I [kapitel 4](#) diskuteras olika lagar, regler och åtgärder som syftar till att skydda pollinatörer inom Naturvårdsverkets ansvarsområde. Även om det inte finns någon specifik lagstiftning som riktar sig direkt mot skydd av pollinatörer, finns det regler där hänsyn bör tas till omgivande miljö, särskilt vid användning av växtskyddsmedel. Här är en sammanfattning av de viktigaste punkterna från kapitlet:

1. **Miljöbalken och allmänna hänsynsregler:** Miljöbalken kan ge lagstöd för att ställa krav på skyddsåtgärder för pollinatörer.
2. **Tillstånd- och anmälningsplikt:** Verksamheter enligt miljöbalken omfattas antingen av tillstånds- eller anmälningsplikt, och krav på skyddsåtgärder för pollinatörer kan ingå i dessa tillstånd eller förelägganden.
3. **Anmälan för samråd:** Om en verksamhet kan väsentligt ändra naturmiljön måste den anmälas för samråd enligt miljöbalken, där förlust av en art såsom pollinatörer kan betraktas som en skada på naturmiljön.
4. **Regler om skyddsavstånd vid spridning av växtskyddsmedel:** Det finns bestämmelser för att minimera förorening utanför spridningsområdet av växtskyddsmedel, vilket indirekt kan skydda pollinatörer.
5. **Skyddade områden:** Naturreservat, Natura 2000-områden och biotopskyddsområden är olika typer av skyddade områden där användningen av växtskyddsmedel kan vara begränsad eller kräva tillstånd.
6. **Naturvårdsverkets vägledning om vilda pollinatörer:** Naturvårdsverket ger exempel på åtgärder för att gynna vilda pollinatörer, såsom att öka blomrikedom i jordbruket och öka arealen ekologisk odling.
7. **Övriga åtgärder:** Andra åtgärder, såsom LONA-projekt (Lokal naturvårdssatsning), integrerat växtskydd (IPM), bekämpning av invasiva arter och åtgärdsprogram för hotade arter, kan också bidra till att skydda pollinatörer.

Föreliggande översikt är en av tre studier i en bredare kunskapsammansättning om pollinatörers utsatthet som Växtskyddsrådet har tagit initiativ till. I en av studierna har Statistiska Centralbyrån analyserat hur växtskyddsmedelsanvändningen varierar i tid över odlingsåret. I den andra har Lunds universitet sammanställt befintlig kunskap om pollinatörernas

aktivitetsmönster i tid och rum, i relation till växtskyddsmedelsanvändning och potential för oavsiktlig exponering.

Syftet med studierna är att öka kunskapsläget kring hur växtskyddsmedel påverkar pollinatörer i odlingslandskapet, samt bidra till en analys om vilka åtgärder som kan vidtas för att ytterligare främja livsmiljöer för pollinatörer och öka skyddet för pollinatörer vid samtidig användning av växtskyddsmedel.

Innehåll

1	Inledning	8
1.1	Den gemensamma jordbrukspolitiken (CAP)	8
1.2	Tillståndsprovning av växtskyddsmedel	8
1.3	Annan relevant lagstiftning, regler och åtgärder	8
2	CAP, andra stöd och villkor i relation till pollinatörer	10
2.1	Lagstiftning inom Jordbruksverkets ansvarsområde	10
2.1.1	Föreskrifter om hänsyn till natur- och kulturvärden i jordbruket	10
2.2	Stöd och ersättningar	12
2.2.1	EU:s gemensamma jordbrukspolitik (CAP)	12
2.2.2	Villkor kopplade till gårdsstödet	12
2.2.3	Miljöersättningar	16
2.2.4	Miljöersättningar för ekologisk produktion	17
2.2.5	Stöd till samarbete om nya blommande ytor och andra småbiotoper	18
2.3	Kompetensutveckling	18
2.4	Direktivet om hållbar användning av växtskyddsmedel	18
2.4.1	Sveriges nationella handlingsplan för hållbar användning av växtskyddsmedel 2023–2027 och skydd för pollinatörer	19
2.4.2	God praxis	20
3	Godkännandekraven för skydd av pollinerande insekter i tillståndsprovning av växtskyddsmedel	21
3.1	Tillståndsprovningen av växtskyddsmedel	21
3.1.1	Godkännandekrav för skydd av pollinerande insekter	21
3.1.2	Miljöriskbedömningen i Sverige - interimistisk lösning i Norden och Baltikum	22
3.1.3	Bedömning i växthus	24
3.2	Användningsvillkor	24
3.2.1	Integrerat växtskydd (IPM)	24
3.2.2	Märkning och information om bifarlighet	25
3.3	Miljöövervakning ger värdefull återkoppling till tillståndsprovningen av växtskyddsmedel	25
4	Annan relevant lagstiftning, regler och åtgärder som syftar till att skydda pollinatörer	26
4.1	Miljöbalken, kapitel 2: Allmänna hänsynsregler	26
4.2	Tillstånd- och anmälningsplikt	26
4.3	Anmälan för samråd	27
4.4	Regler om skyddsavstånd vid spridning av växtskyddsmedel	27
4.5	Skyddade områden	29
4.5.1	Naturresevat	29
4.5.2	Natura 2000-områden	30
4.5.3	Biotopskyddsområden	30

4.6	Naturvårdsverkets vägledning om vilda pollinatörer – exempel på åtgärder ..	31
4.6.1	Betesmark med betesfredade perioder och fållbete.....	31
4.6.2	Öka blomrikedom i jordbruket.....	31
4.6.3	Öka arealen ekologisk odling och minska användningen av kemiska växtskyddsmedel.....	32
4.7	Övriga åtgärder	32
4.7.1	Lokala naturvårdssatsningen – LONA	32
4.7.2	Invasiva främmande arter - IAS.....	32
4.7.3	Åtgärdsprogram för hotade arter	33
5	Sammanfattning och slutsatser	34
6	Bilagor	36
	Bilaga 1	36

1 Inledning

Pollinatörer spelar en avgörande roll för att säkra vår matförsörjning och upprätthålla ekosystemets mångfald och funktion. Pollinering av grödor och vilda växter är avgörande för produktionen av en stor del av världens livsmedel och för bevarandet av naturliga livsmiljöer. Tyvärr står pollinatörer inför många hot, inklusive habitatförlust, användning av bekämpningsmedel och klimatförändringar, vilket kräver kraftiga politiska och lagstiftningsåtgärder för att skydda dem. Redan inom befintlig lagstiftning och politik inom EU och i Sverige finns det regler och initiativ som avser att skydda eller främja pollinatörer. För att skapa en mer gynnsam miljö för pollinatörer krävs en omfattande förståelse för den nuvarande lagstiftningen och politiken som rör deras skydd.

I denna PM presenteras en översikt över den befintliga lagstiftningen och policyåtgärderna, utifrån Jordbruksverkets, Kemikalieinspektionens och Naturvårdsverkets ansvarsområden och perspektiv.

Följande tre huvudområden har här identifierats som centrala i svenska myndigheters arbete med att skydda pollinatörer i odlingslandskapet:

1.1 Den gemensamma jordbrukspolitiken (CAP)

CAP styr användningen av mark och jordbrukspraxis inom medlemsländerna och kan ha en betydande inverkan på pollinatörernas livsmiljöer och hur stor buffrande kapacitet mot växtskyddsmedelpåverkan dessa kan ge.

1.2 Tillståndsprövning av växtskyddsmedel

Växtskyddsmedel genomgår en tillståndsprövning med riskbedömningar innan de kan godkännas för användning inom EU. I tillståndsprövningen finns krav om att utvärdera effekter på bland annat bin. Reglerna för godkännande av växtskyddsmedel följs noggrant för att minimera risken för negativ påverkan på pollinatörer.

1.3 Annan relevant lagstiftning, regler och åtgärder

Förutom CAP och tillståndsprövningen finns flera initiativ andra viktiga initiativ och regelverk kring biologisk mångfald och naturmiljöer med mera som kan bidra till att skydda pollinatörer.

Föreliggande översikt är en av tre studier i en bredare kunskapssammanställning om pollinatörers utsatthet som Växtskyddsrådet har tagit initiativ till. I en av studierna har Statistiska Centralbyrån analyserat hur växtskyddsmedelsanvändningen varierar i tid över odlingsåret. I den andra har Lunds universitet

sammanställt befintlig kunskap om pollinatörernas aktivitetsmönster i tid och rum, i relation till växtskyddsmedelsanvändning och potential för oavsiktlig exponering.

Syftet med studierna är att öka kunskapsläget kring hur växtskyddsmedel påverkar pollinatörer i odlingslandskapet, samt bidra till en analys om vilka åtgärder som kan vidtas för att ytterligare främja livsmiljöer för pollinatörer och öka skyddet för pollinatörer vid samtidig användning av växtskyddsmedel.

2 CAP, andra stöd och villkor i relation till pollinatörer

I detta kapitel beskrivs de regler, ekonomiska stöd och ersättningar till lantbruket som finns inom Jordbruksverkets ansvarsområden och som påverkar pollinatörer.

Förändrad markanvändning är en av de främsta anledningarna till förlust av biologisk mångfald². I Sverige har den biologiska mångfalden i jordbrukslandskapet påverkats negativt av två kontrasterande utvecklingar, dels nedläggning av jordbruksmark, dels intensifiering av brukningsmetoder^{3, 4}. Kopplingen mellan förändrad markanvändning och styrmedel med tillhörande villkor tas inte upp i detta kapitel.

Det finns inte lagstiftning, ersättningar och stöd eller villkor som är särskilt utformade enbart i syfte att skydda och gynna pollinerande insekter (bin, fjärilar och blomflugor). Däremot finns det lagstiftning och ekonomiska ersättningar med villkor som är utformade i syfte att ge positiva effekter på biologisk mångfald i odlingslandskapet, bland annat pollinatörer.

Översikten utgörs främst av de ekonomiska stöd och ersättningar som finns inom EU:s gemensamma jordbrukspolitik och beskrivningar av hur de främjar resurser för pollinerande insekter, främst genom boplatser, övervintringsplatser, värdväxter för larvutveckling och föda i form av pollen och nektar. I kapitlet inkluderas inte eventuella effekter på pollinatörer av stöd till exempelvis investeringar, utvecklingsprojekt eller kompetensutveckling.

2.1 Lagstiftning inom Jordbruksverkets ansvarsområde

2.1.1 Föreskrifter om hänsyn till natur- och kulturvärden i jordbruket

Statens jordbruksverks föreskrifter (2020:2) om hänsyn till natur- och kulturvärden i jordbruket⁵ reglerar den hänsyn som ska tas natur- och kulturvärden

2 IPBES (2019): Global assessment report on biodiversity and ecosystem services of the Intergovernmental Science-Policy Platform on Biodiversity and Ecosystem Services. E. S. Brondizio, J. Settele, S. Diaz, and H. T. Ngo (editors). IPBES secretariat, Bonn, Germany. 1148 pages.
<https://doi.org/10.5281/zenodo.3831673>

3 Smith, H. G., Dänhardt, J., Blombäck, K., Caplat, P., Collentine, D., Grenestam, E., Hanson, H., Höjgård, S., Jansson, T., Johnsson, H., Jönsson, A., Lantz, M., Lindström, Å., Nilsson, L., Nordin, M., Olsson, O., Stewart, R., Stjernman, M., & Öckinger, E. (2016). Slututvärdering av det svenska landsbygdsprogrammet 2007–2013: Delrapport II: Utvärdering av åtgärder för bättre miljö. (Utvärderingsrapport 2016:3). Jordbruksverket.

4 Jordbruksverket, 2023. Ett rikt odlingslandskap – fördjupad utvärdering 2023. RA22:17. Ett rikt odlingslandskap – fördjupad utvärdering 2023 (jordbruksverket.se)

5 SJVFS 2020:2, Statens jordbruksverks föreskrifter om hänsyn till natur- och kulturvärden i jordbruket.
<https://lagen.nu/sjvfs/2020:2>

i jordbruket. Hänsynsföreskrifterna innebär att utpekade landskapselement inte får skadas, ändras eller tas bort om natur- eller kulturvärden kan skadas av åtgärden. De landskapselement som omfattas är brukningsvägar, åkerrenar och hägnadsrester samt träd och buskar som är viktiga för den biologiska mångfalden eller det kulturhistoriska värdet. Brukningsvägar, åkerrenar och hägnadsrester kan utgöra viktiga livsmiljöer för pollinerande insekter. Dessa miljöer kan utgöra boplatser eller övervintringsplatser för bin, samt hysa värdväxter för äggläggning hos fjärilar eller föda för samtliga pollinatörsgrepp. Skyddet mot att skada, ändra eller ta bort dessa miljöer är därför positivt för att bevara populationer av pollinatörer i odlingslandskapet. Reglerna kan vara särskilt viktiga för att skydda pollinatörer i homogena åkerlandskap, där dessa landskapselement ibland utgör de enda livsmiljöerna.

Hänsynsföreskrifterna reglerar även att betesmarker och slåtterängar inte får gödslas samt att nyodling eller kultivering i betesmark inte får ske om natur- eller kulturvärden kan skadas av åtgärden. Det är inte heller tillåtet att placera sten, schaktmassor och avfall på betesmark. Betesmarker innehåller många av de resurser som pollinatörer är beroende av, till exempel födoväxter och andra värdväxter, boplatser och övervintringsmiljöer. Förbudet mot att placera sten på betesmark kan skydda pollinatörers boplatser och födoresurser, men beroende på hur landskapet och betesmarken ser ut i övrigt skulle utplacering av till exempel sten kunna innebära en förstärkning av bo- och övervintringsplatser i områden där det råder brist på dessa.

Hänsynsföreskrifterna reglerar även skötsel av trädor. Det är inte tillåtet att slå av vegetationen på trädor under 1 april till 30 juni. Detta kan skydda humlor som bygger bon i vegetation samt de fjärilar vars larvutveckling är beroende av vegetation under denna period. Det kan också skydda utbudet av pollen och nektar under perioden.

Länsstyrelsen får besluta om undantag från bestämmelserna i hänsynsföreskriften om det finns särskilda skäl.

Förutom hänsynsföreskrifterna skyddas även vissa landskapselement av biotopskyddet, vilket regleras av Naturvårdsverket⁶.

6 Vägledning om biotopskydd. <https://www.naturvardsverket.se/vagledning-och-stod/skyddad-natur/biotopskyddsomraden/>

2.2 Stöd och ersättningar

2.2.1 EU:s gemensamma jordbrukspolitik (CAP)

Regeringen har beslutat om en strategisk plan som beskriver den svenska tillämpningen av EU:s gemensamma jordbrukspolitik (CAP) för åren 2023–2027⁷. Den strategiska planen innehåller de jordbrukarstöd, grundvillkor och ersättningar inom jordbruket som syftar till att nå planens allmänna och specifika mål. Ett av de specifika målen är att jordbrukspolitiken ska bidra till att få stopp på förlusten av biologisk mångfald och vända trenden, stärka ekosystemtjänster samt bevara livsmiljöer och landskap⁸. Den gemensamma jordbrukspolitiken regleras bland annat av förordning (2022:1826) om EU:s gemensamma jordbrukspolitik⁹, Statens jordbruksverks föreskrifter och allmänna råd om direktstöd och grundvillkor¹⁰ samt Statens jordbruksverks föreskrifter och allmänna råd (2022:28) om miljöersättningar, djurvälferdsersättningar och kompensationsstöd. I den strategiska planen ingår gårdsstöd, nötkreatursstöd, kompensationsstöd samt stöd till unga jordbrukare. Utöver dessa finns även 1-åriga samt fleråriga miljö- och klimatersättningar, djurvälferdsersättningar samt projekt- och investeringsstöd.

2.2.2 Villkor kopplade till gårdsstödet

Gårdsstödet är ett arealbaserat inkomststöd som syftar till att ge lantbrukare skäliga inkomster och betalas ut för åkermark och merparten av betesmarker och slåtterängar. Marken måste varje år ha en jordbruksaktivitet, det vill säga odlas, betas, putsas, slås av eller jordbearbetas. Det finns vissa undantag från aktivitetskraven, till exempel behöver inte trädor putsas eller slås av det första året. Om en träda är insådd med en blandning av grödor som är särskilt anpassad för att gynna insekter, fåglar och vilt, till exempel en viltåker eller en skalbaggsås behöver den inte heller putsas eller slås av för att lantbrukaren ska få gårdsstöd för marken. Det senare kan påverka pollinerande insekter positivt om det innebär att pollen- och nektarproducerande växter tillåts blomma.

För att få fullt gårdsstöd måste stödmottagarna dessutom följa en rad regler om skötsel av djur och mark, så kallade grundvillkor. Grundvillkoren syftar bland annat till att förbättra den yttre miljön för människor och djur. De flesta grundvillkoren finns redan i EU-förordningar eller från EU-direktiv som redan är

7 Strategisk plan för genomförande av den gemensamma jordbrukspolitiken i Sverige 2023–2027. Sveriges strategiska plan för den gemensamma jordbrukspolitiken 2023–2027. <http://www.regeringen.se/regeringens-politik/landsbygd-livsmedel-och-areella-naringar/sveriges-strategiska-plan-for-den-gemensamma-jordbrukspolitiken-20232027/>

8 Artikel 6.1 f i förordning (EU) 2021/2115 om fastställande av regler om stöd för de strategiska planer som medlemsstaterna ska upprätta inom ramen för den gemensamma jordbrukspolitiken.

9 Förordning (2022:1826) om EU:s gemensamma jordbrukspolitik. <https://www.riksdagen.se/sv/dokument-och-lagar/dokument/svensk-forfattningssamling/forordning-20221826-om-eus-gemensamma-sfs-2022-1826/>

10 Statens jordbruksverks föreskrifter och allmänna råd om direktstöd och grundvillkor, grundföreskrift, SJVFS 2022:29 Statens jordbruksverks föreskrifter (sharepoint.com)

införda i svensk lagstiftning. En del av villkoren kallas för normer och är miljö- och klimatrelaterade grundvillkor, som alla medlemsstater måste nå upp till och som finns uppräknade i EU:s regler för den gemensamma jordbrukspolitiken¹¹.

De grundvillkor som främst är relaterade till pollinerande insekter är villkoret om bevarande av permanent gräsmark (GAEC 1¹², Good agricultural and environmental conditions, normer för god jordbrukshävd och goda miljöförhållanden), villkoret om miljöytor och grundvillkorselement (GAEC 8¹³) samt villkoret om skydd av betesmarker och slåtterängar i Natura 2000-områden (GAEC 9¹⁴).

Grundvillkoret om bevarande av permanent gräsmark gäller Sverige som helhet och innebär att Sverige ska bevara permanenta gräsmarker, d.v.s. betesmarker, slåtterängar, vall och träda. Sverige har hittills nått målen för villkoret och har därför inte behövt införa regleringar för lantbrukare kopplat till detta. Grundvillkoret om skydd av betesmarker och slåtterängar i Natura 2000-områden innebär att markerna inte får ställas om till annan markanvändning, om inte bevarandeplanen tillåter det. Villkoret gäller för mindre områden, ca 50 000 hektar. Gräsmarker har stor betydelse för pollinatörer^{15, 16}, dels för att de i olika utsträckning hyser stora resurser för pollinatörer, dels för att de aldrig eller mer sällan exponeras för växtskyddsmedel.

Grundvillkoret om miljöytor och grundvillkorselement är uppdelat i tre delar: miljöytor, grundvillkorselement och skydd av fåglar. Villkoret om *miljöytor* innebär att jordbruk som finns utanför områden dominerade av skog, det så kallade skogsundantaget, se [Figur 1](#), ska ha miljöytor på minst 4 procent av sin åkermark om de är större än 10 hektar och har mindre än 75 procent vall, träda/eller baljväxter på sin åkermark och mindre än 75 procent av den stödberättigande jordbruksmarken med vall, permanenta gräsmarker och betesmarker. Syftet med miljöytorna är att skapa livsmiljöer för vilda djur och växter i landskap där det finns mycket åkermark. På miljöytorna får man inte odla grödor för produktion och därför inte använda växtskyddsmedel eller gödsel. I Sverige finns det fem typer av miljöytor att välja bland: bevuxen träda,

11 Förordning (EU) 2021/2115.

12 Grundvillkor – Bevarande av permanenta gräsmarker (GAEC 1). <https://jordbruksverket.se/stod/jordbruk-tradgard-och-rennaring/sam-ansokan-och-allmant-om-jordbrukarstoden/grundvillkor/grundvillkoren-indelade-i-verksamhetsomraden/vaxtodling/bevarande-av-permanent-grasmarker-gaec-1>

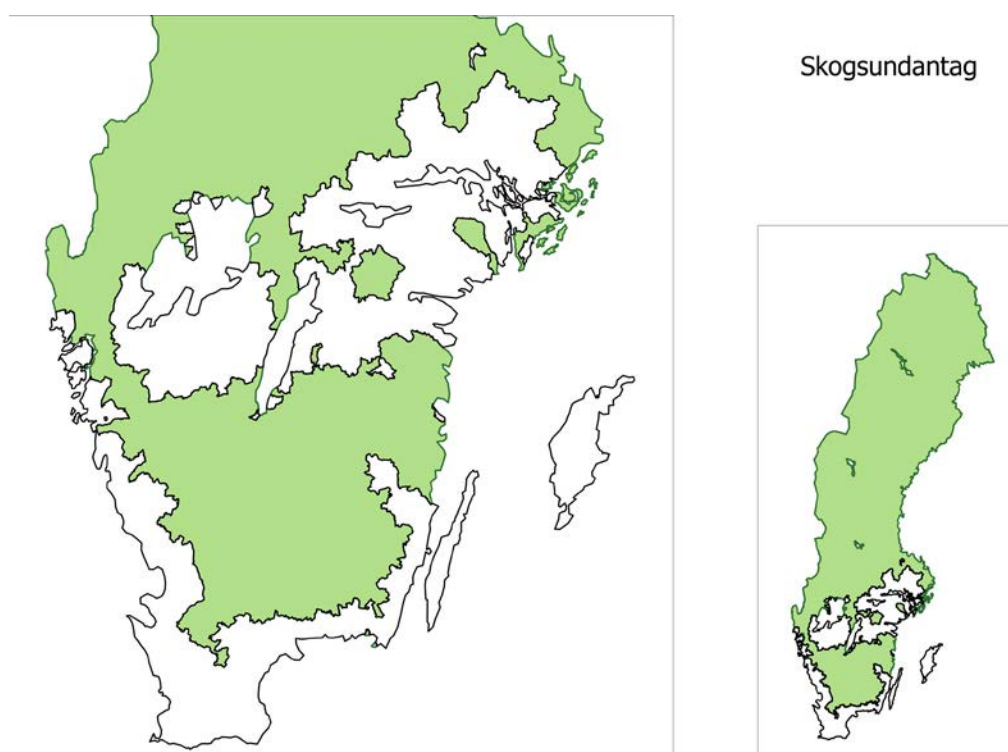
13 Grundvillkor – Miljöytor (GAEC 8). <https://jordbruksverket.se/stod/jordbruk-tradgard-och-rennaring/sam-ansokan-och-allmant-om-jordbrukarstoden/grundvillkor/grundvillkoren-indelade-i-verksamhetsomraden/vaxtodling/miljoeytor-gaec-8>

14 Grundvillkor – Skydd av betesmarker och slåtterängar i Natura 2000-områden (GAEC 9). <https://jordbruksverket.se/stod/jordbruk-tradgard-och-rennaring/sam-ansokan-och-allmant-om-jordbrukarstoden/grundvillkor/grundvillkoren-indelade-i-verksamhetsomraden/vaxtodling/skydd-av-betesmarker-och-slatteangar-i-natura-2000-omraden-gaec-9>

15 Ekroos, J., Rundlöf, M., & Smith, H. G., 2013. Trait-dependent responses of flower-visiting insects to distance to semi-natural grasslands and landscape heterogeneity. *Landscape Ecology*, Vol. 28, Nr. 7, s. 1283–1292.

16 Öckinger, E. & Smith, H. G., 2007. Semi-natural grasslands as population sources for pollinating insects in agricultural landscapes: Population sources for pollinators. *Journal of Applied Ecology*, Vol. 44, Nr. 1, s. 50–59.

blommande träd, bevuxen fältkant, blommande fältkant och grüngödslingsgröda. Alla dessa åtgärder innebär en ökad tillgång på pollen- och nektarproducerande växter i åkerlandskapet över säsongen, vilket ökar mängden föda för bland annat pollinatörer. Att så pollen- och nektarproducerande växter på remsor längs åkrar och på trädor kan gynna både bin och blomflugor, särskilt i landskap där åkermark dominerar^{17, 18}. Våren 2024 har EU-kommissionen beslutat att kravet på att fyra procent miljötor ska ersättas av ett krav på att medlemsstaterna ska erbjuda lantbrukare en ettårig ersättning med samma syfte.

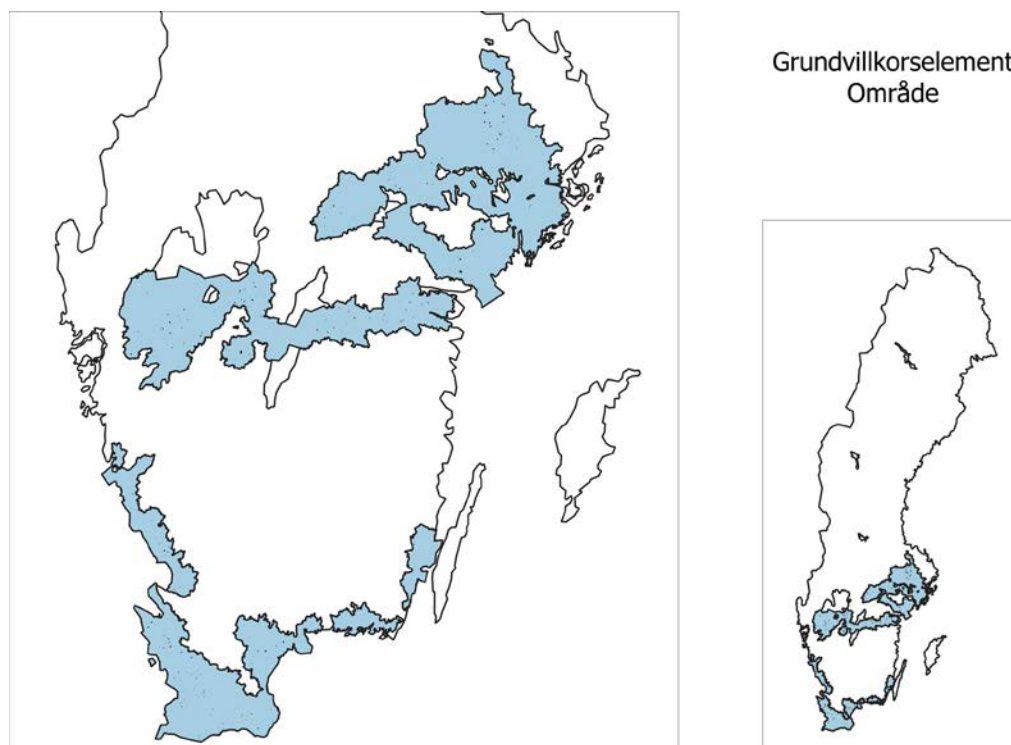
Figur 1. Skogsundantaget. Vitmarkerade områden av södra Sverige ingår inte i skogsundantaget.

Villkoret om *grundvillkorselement* gäller för de som har jordbruksmark inom ett utpekad område, se [Figur 2](#). Inom dessa områden får grundvillkorselement inte skadas, förstöras eller tas bort. Grundvillkorselement är stenmurar, diken, solitärträd och småvatten. Syftet med villkoret är att bevara livsmiljöer för vilda djur och växter i landskap med mycket åkermark. För pollinatörer förväntas villkoren skydda boplats- och övervintringsmiljöer samt utbudet av föda, från såväl solitärträd som i associerade miljöer runt grundvillkorselementen. Stenmurar, diken och småvatten är också skyddade av det så kallade biotopskyddet (se [avsnitt 4.5.3](#)), medan solitärträd är skyddade av hänsynsföreskrifterna (se [avsnitt 2.1.1](#)).

17 Vaudo, A.D., Tooker, J.F., Grozinger, C.M., & Patch, H.M., 2015. Bee nutrition and floral resource restoration. *Current Opinion in Insect Science*, Vol. 10, s. 133–141.

18 Jönsson, A.M., Ekroos, J., Dänhardt, J., Andersson, G.K.S., Olsson, O., & Smith, H.G., 2015. Sown flower strips in southern Sweden increase abundances of wild bees and hoverflies in the wider landscape. *Biological Conservation*, Vol. 184, s. 51–58.

Om en markägare vill ta bort ett grundvillkorselement måste denna söka dispens från länsstyrelsen. Under 2025 kommer villkoret om att bibehålla landskapselement utökas till fler delar av landet och 2026 ska villkoret gälla i hela landet.

Figur 2. Områden i södra Sverige med grundvillkorselement.

Villkoret om *skydd av fåglar* innebär att det inte är tillåtet att klippa solitärträd som är grundvillkorselement i ovan utpekade områden med grundvillkorselement, eller att klippa häckar på jordbruksmark under fåglars häckningsperiod mellan 1 april och 15 augusti. Trots att förbudet syftar till att inte störa fåglars häckning, kan det även påverka utbudet av föda i form av pollen och nektar för pollinatörer om det innebär att blommande träd och buskar inte klippas under blomningen.

Pollinerande insekter kan även gynnas av grundvillkoret om buffertremsor längs vattendrag (GAEC 4¹⁹) eftersom det innebär att växtskyddsmedel inte får spridas närmare än sex meter från kanten till ett vattendrag eller en sjö, vilket i sin tur innebär ett skydd mot pollinatörers exponering av växtskyddsmedel på denna mark. Grundvillkoret om växtföljd (GAEC 7²⁰) kan ha en indirekt påverkan på pollinatörer om det innebär en större variation i odlingslandskapet, avseende resurser och exponering av växtskyddsmedel.

19 Grundvillkor – Buffertremsor längs vattendrag (GAEC 4) <https://jordbruksverket.se/stod/jordbruk-tradgard-och-rennaring/sam-ansokan-och-allmant-om-jordbrukarstoden/grundvillkor/grundvillkoren-indelade-i-verksamhetsomraden/vaxtodling/buffertremsor-langs-vattendrag-gaec-4>

20 Grundvillkor – Växtföljd (GAEC 7). <https://jordbruksverket.se/stod/jordbruk-tradgard-och-rennaring/sam-ansokan-och-allmant-om-jordbrukarstoden/grundvillkor/grundvillkoren-indelade-i-verksamhetsomraden/vaxtodling/vaxtfoljd-gaec-7>

Utöver de normerande grundvillkoren finns även verksamhetskrav som gäller för all jordbruksmark i Sverige. Verksamhetskraven för bevarande av vilda djur, vilda fåglar och växter gäller för jordbruksmark i Natura 2000-områden som är utpekade enligt art- och habitatdirektivet, fågeldirektivet eller annat skyddat område för fåglar, eller i områden som gränsar till sådana Natura 2000-områden (SMR 3 och 4²¹, Statutory Management Requirements, föreskrivna verksamhetskrav). Det finns också verksamhetskrav om växtskydd som innebär att det bara är tillåtet att använda växtskyddsmedel som är godkända i Sverige och att användningsvillkoren för preparaten måste följas (se [kapitel 3](#)).

2.2.3 Miljöersättningar

I Statens jordbruksverks föreskrifter och allmänna råd om miljöersättningar, djurvälfärdersättningar och kompensationsstöd²² regleras ett antal miljöersättningar som kan förstärka resurserna för pollinerande insekter i jordbrukslandskapet. Den viktigaste för pollinerande insekter är miljöersättningen för skötsel av betesmarker och slätterängar.

Miljöersättningar för skötsel av betesmarker och slätterängar betalas ut till de som sköter betesmarker, slätterängar, skogsbete, mosaikbetesmarker och gräsfattiga marker²³. Det går även att få ersättning för skötsel av alvarbete på Öland och Gotland. Ersättningen är villkorad med skötselvillkor för antingen allmän eller särskild skötsel. Särskild skötsel innebär fler krav på skötsel, men ger också högre ersättning och betalas bara ut för betesmarker och slätterängar som har markklass särskilda värden²⁴. För att få ersättning för skötsel av betesmarker och slätterängar måste markerna måste hävdas genom bete respektive slätter så att det inte blir någon skadlig förnaansamling. Dessutom ska igenväxningsvegetation hållas borta från markerna.

Betesmarker och slätterängar är av betydelse för pollinerande insekter i jordbrukslandskapet eftersom de i många fall utgör livsmiljöer och källhabitat för många bin, fjärilar och blomflugor²⁵. Betesmarker och slätterängar utgör förhållandevis stora ytor och har en rik variation av växter och miljöer, vilket innebär att de både erbjuder en variation av resurser och livsmiljöer för olika

21 Grundvillkor – Bevarande av vilda djur, vilda fåglar och växter (SMR 3 och 4). <https://jordbruksverket.se/stod/jordbruk-tradgard-och-rennaring/sam-ansokan-och-allmant-om-jordbrukarstoden/grundvillkor/grundvillkoren-indelade-i-verksamhetsomraden/vaxtodling/bevarande-av-vilda-djur-vilda-faglar-och-vaxter-smr-3-och-4>

22 Statens jordbruksverks föreskrifter och allmänna råd om direktstöd och grundvillkor, grundföreskrift, SJVFS 2022:28. Statens Jordbruksverks föreskrifter. https://jvdoc.sharepoint.com/sites/sjvfs/Shared Documents/2022_28/2022-028.pdf?ga=1

23 Skötsel av betesmarker och slätterängar inklusive komplement. <https://jordbruksverket.se/stod/jordbruk-tradgard-och-rennaring/jordbruksmark/betesmarker-och-slatterangar/skotsel-av-betesmarker-och-slatterangar>

24 För skogsbete, alvarbete, mosaikbetesmark och gräsfattig mark är det bara möjligt att få ersättning för särskild skötsel.

25 Ekroos, J., Rundlöf, M., & Smith, H. G., 2013. Trait-dependent responses of flower-visiting insects to distance to semi-natural grasslands and landscape heterogeneity. *Landscape Ecology*, Vol. 28, Nr. 7, s. 1283–1292.

pollinatörsgupper. I betesmarker och slåtterängar finns ofta en variation av boplatser och övervintringsmiljöer, men också ett varierat utbud av föda från vår till höst. Eftersom det inte är tillåtet att använda växtskyddsmedel i markerna innebär det även att betesmarker utgör ett skydd mot exponering av växtskyddsmedel för pollinatörer.

Miljöersättningar för skötsel av våtmarker och dammar²⁶ samt miljöersättningar för skyddszoner²⁷ mot vattenområde skapar förutsättningar för att upprätthålla och öka den biologiska mångfalden i jordbrukslandskapet. Pollinatörer gynnas generellt av öppna permanenta habitat som finns intill våtmarker²⁸. På skyddszoner får det ingå en liten andel vallbaljväxter och andra fröblandningar som gynnar insekter, vilket innebär en förstärkning av födoresurserna för pollinatörer. Eftersom skyddszonerna inte får putsas under perioden 1 april till 30 juni kan det skydda humlor som bygger bon i vegetation samt de fjärilar vars larvutveckling är beroende av vegetation under denna period. Det kan också skydda utbudet av pollen och nektar under perioden.

2.2.4 Miljöersättningar för ekologisk produktion

Inom den strategiska planen för den gemensamma jordbrukspolitiken i Sverige 2023–2027 går det att söka ersättning för ekologisk produktion²⁹. Ersättningen kan ges till åkermark som odlas ekologiskt och till djurhållning i ekologisk produktion³⁰. Ekologisk växtodling har ofta större förekomst av pollen- och nektarproducerande ogräs på åkermark än i konventionell odling³¹. Ekologiska vallar har fler blommor i vallen, vilket kan vara en anledning till att de till exempel har en stabilare artrikedom av humlor över säsongen än i konventionella vallar³².

26 Miljöersättning för skötsel av våtmarker och dammar. <https://jordbruksverket.se/stod/jordbruk-tradgard-och-rennaring/vatmarker-vattenvard-kalkfilterdiken-och-bevattningsdammar/skotsel-av-vatmarker-och-dammar>

27 Miljöersättning för skyddszoner. <https://jordbruksverket.se/stod/jordbruk-tradgard-och-rennaring/jordbruksmark/skyddszoner>

28 Stewart, R.I.A., Andersson, G.K.S., Brönmark, C., Klatt, B.K., Hansson, L.-A., Zülsdorff, V., & Smith, H.G., 2017. Ecosystem services across the aquatic–terrestrial boundary: Linking ponds to pollination. *Basic and Applied Ecology*, Vol. 18, s. 13–20.

29 Föreskrifter om ändring i Statens jordbruksverks föreskrifter (SJVFS 2021:47) om ekologisk produktion. SJVFS 2023:17. https://jvdoc.sharepoint.com/sites/sjvfs/Shared Documents/2021_47/2023-017.pdf?ga=1

30 Ersättning för ekologisk produktion. <https://jordbruksverket.se/stod/jordbruk-tradgard-och-rennaring/jordbruksmark/ekologisk-produktion>

31 Sidemo-Holm, W., Carrié, R., Ekroos, J., Lindström, S.A.M., & Smith, H.G., 2021. Reduced crop density increases floral resources to pollinators without affecting crop yield in organic and conventional fields. *Journal of Applied Ecology*, s. 1365–2664.13887.

32 Carrié, R., Ekroos, J., & Smith, H.G., 2018. Organic farming supports spatiotemporal stability in species richness of bumblebees and butterflies. *Biological Conservation*, Vol. 227, s. 48–55.

2.2.5 Stöd till samarbete om nya blommande ytor och andra småbiotoper

I den strategiska planen för den gemensamma jordbrukspolitiken i Sverige 2023–2027 ingår stöd till samarbete med inriktning miljö och klimat. En del av samarbetsstödet, 100 miljoner kronor, är öronmärkta för samarbetsprojekt som skapar nya blommande ytor och andra småbiotoper i landskap som domineras av åkermark. Jordbruksverket har fördelat den totala summan till de tolv länsstyrelser med högst andel stödberättigad åkermark som inte omfattas av skogsundantag i grundvillkoret om miljöytor (GAEC 8)³³. Skapande av nya blommande ytor och andra småbiotoper i slättbygd syftar till att tillföra livsmiljöer och resurser för biologisk mångfald generellt, däribland flera grupper av pollinerande insekter³⁴. För pollinerande insekter kan det innebära en förstärkning av utbudet av värdväxter och föda, men även skydd, bo- och övervintringsplatser samt spridningsvägar.

2.3 Kompetensutveckling

Utöver ekonomiska stöd, villkor och regler samordnar Jordbruksverket omfattande rådgivning och kompetensutveckling som berör pollinatörer. Inom projektet *Mångfald på slätten*, sker kunskapsspridning om biologisk mångfald och ekosystemtjänster i slättbygd genom kurser, fältvandringar och informationsmaterial. Inom rådgivningsprojektet *Greppa Näringen* finns det sedan år 2021 en rådgivning kallad ”Biologisk mångfald i åkerlandskapet” som är riktad till lantbrukare. Rådgivningen utförs av lantbruksrådgivare och innebär att det tas fram en gårdsspecifik åtgärdsplan för att gynna biologisk mångfald, baserad på lantbrukarens intresse. Jordbruksverket samordnar också kompetensutveckling kopplat till skötsel av värdefulla ängs- och betesmarker. Länsstyrelsen och de organisationer som länsstyrelsen upphandlar genomför rådgivning, kurser och annan kompetensutveckling.

2.4 Direktivet om hållbar användning av växtskyddsmedel³⁵

Direktivet om hållbar användning av växtskyddsmedel, även kallat Hållbarhetsdirektivet, fastställer en ram för att uppnå en hållbar användning av bekämpningsmedel genom att minska de risker och konsekvenser som användningen av bekämpningsmedel innebär för människors hälsa och miljön samt genom att

33 Beslut om fördelning av medel till vissa stödåtgärder i den strategiska planen för den gemensamma jordbrukspolitiken i Sverige 2023–2027. Diarienummer 3.2.17-12802/2022.

34 Jordbruksverket 2023. Vägledning för samarbetsprojekt för nya blommande ytor och andra småbiotoper. Dnr. 4.3.17-11237/2023.

35 Europaparlamentets och rådets direktiv 2009/128/EG av den 21 oktober 2009 om upprättande av en ram för gemenskapens åtgärder för att uppnå en hållbar användning av bekämpningsmedel.

främja användning av integrerat växtskydd och andra alternativa metoder eller tekniker såsom icke-kemiska alternativ till bekämpningsmedel.

En central del i direktivet är att medlemsländerna ska utarbeta och anta handlingsplaner kvantitativa mål, riktmärken, åtgärder och tidtabeller för att minska riskerna med och konsekvenserna av användningen av växtskyddsmedel för människors hälsa och miljön. Jordbruksverket har huvudansvar för upprättande och uppföljning av Sveriges handlingsplan.

2.4.1 Sveriges nationella handlingsplan för hållbar användning av växtskyddsmedel 2023–2027³⁶ och skydd för pollinatörer

Den nu gällande handlingsplanen är den tredje nationella handlingsplanen för hållbar användning av växtskyddsmedel som Sverige har tagit fram. Handlingsplanen gäller för perioden 2023–2027 eller till dess att en ny beslutas.

I handlingsplanen är skyddet av pollinerande insekter och andra nyttoinsekter särskilt utpekad med följande motivering. ”En rik biologisk mångfald vad gäller insekter är viktigt för jordbruks- och trädgårdsproduktionen. Minskad påverkan på insekter är ett viktigt mål inom handlingsplanen eftersom växtskyddsmedel har visats ha negativa effekter på antalet insekter, på både art- och individnivå.” Mål 3 i handlingsplanen avser skydd för nyttoinsekter och lyder:

Minska riskerna för pollinerande insekter och andra nyttoinsekter genom att:

- a) gynna tillgången till livsmiljöer för pollinerande insekter och andra nyttoinsekter i både slättbygd och mellanbygd, samt*
- b) användningen av växtskyddsmedel som är skadliga för pollinerande insekter minimeras.*

Följande åtgärder anges i handlingsplanen som bidragande till måluppfyllelse:

- Utbildning, information och rådgivning om nyttoinsekternas nytta och utsatthet och möjligheterna att anpassa odlingen för att gynna dessa, till exempel genom ett varierat odlingslandskap rikt på livsmiljöer i form av blomresurser, boplatser och övervintringsmöjligheter.
- Förbättrad produkt- och användarinformation för växtskyddsmedel som kan vara skadliga för pollinerande insekter.
- Utveckling av indikatorer när det gäller åtgärder som gynnar pollinatörer och andra nyttoinsekter.
- Fortsatt utveckling av tillsynsvägledning för länsstyrelser och kommuner när det gäller åtgärder som gynnar pollinatörer och andra nyttoinsekter.

³⁶ Nationell handlingsplan för hållbar användning av växtskyddsmedel för perioden 2023–2027. <https://www.regeringen.se/informationsmaterial/2023/03/nationell-handlingsplan-for-hallbar-anvandning-av-vaxtskyddsmedel-for-perioden-20232027/>

2.4.2 God praxis

Enligt Hållbarhetsdirektivet ska medlemsstaterna identifiera god praxis som kan tjäna som exempel för att uppnå direktivets syfte att minska riskerna med och konsekvenserna av användningen av bekämpningsmedel för människors hälsa och miljön och för att uppmuntra utvecklingen och införandet av integrerat växtskydd och alternativa metoder eller tekniker, för att minska beroendet av bekämpningsmedel. Jordbruksverket ska enligt förordning (2014:425) om bekämpningsmedel årligen identifiera god praxis, tillgängliggöra den för allmänheten samt meddela kommissionen och övriga medlemsstater resultaten.

Regeringen har enligt handlingsplanen för hållbar användning av växtskyddsmedel identifierat ett exempel på god praxis som påverkar pollinatörer:

- Blommande åkerkanter, för livsmiljö för pollinerare och biologisk mångfald i odlingslandskapet. Även skalbaggsåsar, lärkrutor, multifunktionella skyddszoner, blommande kantzoner med mera ökar den biologiska mångfalden.

3 Godkännandekraven för skydd av pollinerande insekter i tillståndsprövning av växtskyddsmedel

3.1 Tillståndsprövningen av växtskyddsmedel

Det är Kemikalieinspektionen i samråd med Jordbruksverket och Livsmedelsverket som ansvarar för tillståndsprövningen av växtskyddsmedel i Sverige. Tillståndsprövningen av växtskyddsmedel går ut på att kontrollera att godkännandekraven är uppfyllda samt besluta om tillstånd och användningsvillkor.

Godkännandekraven regleras av EU-gemensam lagstiftning om utsläppande av växtskyddsmedel på marknaden³⁷. Där framgår att risker med användningen för hälsa och miljö måste undersökas och att effekter över tillåtna gränser inte får accepteras om de inte kan hanteras med riskreducerande åtgärder. Bevisbördan ligger hos sökanden, utgångsläget är därmed risk och sökanden måste motbevisa det för varje användning av växtskyddsmedlet.

I tillståndsprövningen av växtskyddsmedel beaktas endast direkta effekterna av det enskilda växtskyddsmedlet och dess ingående verksamma ämnen. Det vill säga, sammanlagd effekt av olika växtskyddsmedel under odlingssäsongen undersöks inte och inte heller de indirekta effekterna av användningen av växtskyddsmedel, som till exempel ogräsmedlens eventuella påverkan på tillgång till föda.

3.1.1 Godkännandekrav för skydd av pollinerande insekter

Enligt de datakrav som trädde i kraft i januari 2016 gäller att:

”Om det är sannolikt att bin kommer att exponeras, ska tester av både akut (oral och kontakt) och kronisk toxicitet, inklusive subletala effekter, utföras. Det kan krävas tester som undersöker till exempel beteende- och reproduktionseffekter på bin och, i tillämpliga fall, på bisamhällen.”

Utöver akut riskbedömning för honungsbin som ingått som standard i de tidigare gällande datakraven, ska en riskbedömning även alltid göras för långtidseffekter på vuxna honungsbin och honungsbilarver. I förordning 284/2013 nämns ”bin” utan att specificera honungsbin, vilket öppnar för tolkningen att även data på andra bigrupper (humlor och solitärbin) är relevanta. För att få en gemensam tolkning av de nya datakraven för bin, tog europeiska myndigheten

³⁷ Förordning (EG) nr 1107/2009) samt förordningarna (EU) 546/2011 (enhetliga principer för utvärdering och beslutsfattande), 283/2013 (datakrav verksamt ämne) och 284/2013 (datakrav formulerade växtskyddsmedel

för livsmedelssäkerhet (Efsa) fram en vägledning för riskbedömning³⁸. Utkastet till vägledning för riskbedömning som Efsa presenterade 2013 blev ifrågasatt och aldrig antagen i växtskyddsmedelskommittén, som beslutar om dokumenten ska följas. På mandat av EU-kommissionen har Efsa därför reviderat vägledningen som nu förväntas träda i kraft under 2024³⁹.

Det nya riskbedömningssystemet omfattar ytterligare grupper av bin (humlor och solitärbin), nya krav på laboratorietester för bin samt nya studier under förfinade betingelser i kombination med mer komplexa exponeringsscenarioer som kommer ingå som standard.

I avvaktan på att den EU-gemensamma vägledning ska färdigställas och antas, har företagen och tillståndsmyndigheterna i EU-medlemsstaterna utarbetat olika strategier. Omfattningen på riskbedömningen och riskbedömningsmetodikerna är inte harmoniserad och skiljer sig åt mellan olika EU-länder.

3.1.2 Miljöriskbedömningen i Sverige - interimistisk lösning i Norden och Baltikum

Av datakraven framgår det att i väntan på validering och antagande av nya studier och ett nytt riskbedömningssystem ska befintliga protokoll användas för att studera de akuta och kroniska riskerna för bin, inklusive risker för bisamhällens överlevnad och utveckling.

När Efsa:s vägledning drog ut på tiden beslutade Kemikalieinspektionen att ta fram en interimistisk lösning som motsvarade gällande godkännandekrav och som samlade tillgängliga testprotokoll och vägledning för riskbedömning för att underlätta för sökanden och riskbedömarna på tillståndsmyndigheten för växtskyddsmedel. Kemikalieinspektionen har i samarbete med resterande länder i Norden och Baltikum (Norra zonen) tagit fram en interimistisk vägledning⁴⁰ som gäller i hela norra zonen sedan hösten 2020, och fram till att Efsa:s nya vägledning träder i kraft.

Miljöriskbedömningen går i stort ut på att jämföra effektstudier som tagits fram på EU-nivå för ämnet, samt för produktformuleringen i fråga, under exponeringsförhållandena vid användningen som ska prövas: hektardos, användningstillfälle och metod.

Riskbedömning för bin görs för direkta akuta effekter på överlevnad för honungsbin (*Apis mellifera*) och för humlor (*Bombus spp.*). Riskbedömning görs även för kroniska effekter på vuxna honungsbin och honungsbilaver.

38 EFSA Journal, vol. 11(7): 3295, 2013

39 Protection of bees. https://food.ec.europa.eu/plants/pesticides/protection-bees_en

40 Cooperation in the Northern Zone. <https://eng.mst.dk/chemicals/pesticides/applications-for-authorisation-after-14-june-2011/cooperation-in-the-north-zone/>

De studier som ska utföras när användningen gör att bin kan komma att exponeras för växtskyddsmedlet är:

- (1) Akut giftighet via kontakt: Mortalitet mätt i LD₅₀ för honungsbin och humlor – studien representerar exponering via kontakt när bina får sprutvätska på sig i fält. Riskbedömning är harmoniserad i hela EU för honungsbin och enligt interimistisk vägledning i norra zonen för humlor.
- (2) Akut giftighet via föda: Mortalitet mätt i LD₅₀ för honungsbin och humlor - studien representerar exponering via födan. Riskbedömning är harmoniserad i hela EU för honungsbin och enligt interimistisk vägledning i norra zonen för humlor.
- (3) Kroniska effekter på beteende och reproduktionsframgång i honungsbin - studien representerar exponering via födan. Riskbedömning enligt interimistiska vägledningen i norra zonen.
- (4) Kroniska effekter på honungsbilars överlevnad studien representerar exponering via födan; Riskbedömning enligt interimistiska vägledningen i norra zonen.

Riskbedömningen sker stegvis där laboratoriestudier ligger till grund för ett konservativt första steg. Utgångspunkten är i första steget att bina besprutas med full dos samt att all föda kommer från det behandlade fältet.

Vid bedömningen av risken för bin används schablonvärden för exponering för växtskyddsmedlet i kontakt med sprutvätskan och via födan. Värdena i födan härleds från samlade data på foderförbrukningen (nektar och pollen) och högsta tänkbara koncentration växtskyddsmedel. Upplägget är att den tilltänkta behandlingen med växtskyddsmedel inte får överskrida den EU-gemensamt uppsatta riskkvoten⁴¹. Om riskvoterna överskrider i ett första steg, går bedömningen vidare till nästa steg där exponeringen antas ske under mer realistiska förhållanden i semifält- eller fältstudier. Om risk kvarstår finns det möjlighet att undersöka riskreducerande åtgärder som minskar exponeringen så att riskkvoterna hamnar under tröskelvärdet för oacceptabla effekter.

I dagsläget är det olika krav på underlag och omfattning i riskbedömningen för olika ärendetyper. Beroende på när ansökan kom in till Kemikalieinspektionen och om det handlar om ett ömsesidigt erkännande, UPMA (utvidgat produktgodkännande för ett mindre användningsområde) eller en nyansökan måste sökanden presentera antingen endast akut riskbedömning på honungsbin eller även akut riskbedömning för humlor och kroniska effekter i honungsbin. Det beror dels på att krav och villkor för användning har skärpts på kort tid, vilket innebär att det kan bli olika krav för ett godkännande beroende på när ansökan

⁴¹ Beräknad exponering (högsta beräknade dosen per hektar) /toxicitet (beräknad på effekter i laboratoriestudie) och en skyddsfaktor för att ta höjd för skillnader i känslighet inom och mellan arterna inom organismgruppen.

kom in, dels för att det inte finns enighet i EU kring vilka krav som ställs i avvaktan på den nya vägledningen. Det resulterar i att villkoren i ett ömsesidigt erkännande kan skilja sig från dem som baseras på underlag i en ansökan där Kemikalieinspektionen är zonrapportör, även om båda ansökningarna kommit in samtidigt.

3.1.3 Bedömning i växthus

Riskbedömning görs för långtidsverkande och systemiska växtskyddsmedel i de fall det föreligger risk att bin exponeras för växtskyddsmedlet utomhus efter behandling av växterna i växthuset, exempelvis användning i perenna växter som ska planteras ut, som prydnadsväxter och bärbuskar.

I växthus är det även nödvändigt med riskbedömning för bin som underlag för upplysning kring i IPM med biologisk pollinering.

3.2 Användningsvillkor

Om riskbedömningen resulterar i en oacceptabel risk enligt överenskomna kriterier kan bedömningen kompletteras med användningsvillkor för att minska exponeringen till godtagbar nivå. Det kan vara villkor om anläggande av buffertzoner eller villkor om att produkten inte får användas vid tillfällen då bin kan exponeras. Detta prövas för varje ansökt användning och kan innebära att en substans som är giftig för bin i sig, ändå får godkännande för användning under förutsättningen att bin inte kommer i kontakt med växtskyddsmedlet under användningsförhållandena.

Användningsvillkoren anpassas efter växtskyddsmedlets egenskaper och verkningssätt. För vissa medel kan det räcka med att användning sker under natten när bina inte är aktiva, för ett annat kan det krävas att användningen begränsas till en period när det inte finns blommande växter i fält. Om substansen är systemiskt verkande och/eller väldigt persistent, kan det innebära förbud för utomhusanvändning och krav på hantering av behandlade plantor som tas ut ur växthus (gäller även avfall från växthus). Det kan även leda till att produkten måste skördas innan blomning eller endast användas efter blomning.

I samband med pågående uppdateringen av bivägledningen från EFSA och märkningsförordningen för växtskyddsmedel genomför tillståndsavdelningen på Kemikalieinspektionen under 2024 en översyn av villkoren för skydd av bin.

3.2.1 Integrerat växtskydd (IPM)

Riskbedömning för bin i miljön används även som underlag för upplysning om möjlig påverkan på biologisk pollinering i samband med användning av

växtskyddsmedlet i växthus. Det kan handla om information om att växtskyddsmedlet kan ha negativ påverkan på biologisk pollinering och en uppmaning att stänga till ingången till boet eller avlägsna honungsbi- eller humlekolonier innan spridning av växtskyddsmedlet. Det kan också vara information om att användningen av växtskyddsmedlet inte är förenligt med biologisk pollinering, i de fall där substansen är mycket giftig och långtidsverkande.

3.2.2 Märkning och information om bifarlighet

Om en riskbedömning resulterar i villkor för användning, märks produkten som ”Giftigt för bin” tillsammans med villkoret för användning. Det är innehavaren av produktgodkännandet som är ansvarig för att produkterna märks med korrekt och tydlig information. Jordbruksverket sammanställer i rådgivnings syfte en lista över preparat som är farliga för pollinerande insekter⁴² ([Bilaga 1](#)).

Märkningskraven för växtskyddsmedel regleras genom CLP-förordningen och märkningsförordningen⁴³, vilken är en genomförandeförordning till växtskyddsmedelsförordningen. Det pågår en översyn av märkningsförordningen och det finns där ett förslag om att införa ett piktogram om bigiftighet. Piktogrammet är avsett att tydligt visualisera på etiketten om ett växtskyddsmedel är potentiellt giftigt för bin.

3.3 Miljöövervakning ger värdefull återkoppling till tillståndsprövningen av växtskyddsmedel

Kunskapen om hur bin exponeras för växtskyddsmedel i vårt odlingslandskap är begränsad. Kemikalieinspektionen har nyligen beviljats anslag från Nordiska kemikaliegruppen (NKE)⁴⁴, för att tillsammans med Sveriges lantbruksuniversitet (SLU) och med deltagande av Lunds universitet (LU), Norsk institutt för bioekonomisk forskning (NIBIO) och Litauiska Nature Research Centre (NRC) starta ett projekt med syfte att öka kunskapen om pollinerande insekters exponering för olika växtskyddsmedel i odlingslandskapet. Projektet handlar om att under våren 2024 analysera halter av växtskyddsmedel i pollen som samlats in av honungsbin i Sverige, Norge och Litauen. Pollenet identifieras även till växtursprung för att ge en ökad förståelse för källan till växtskyddsmedelsexponeringen. Resultaten kommer att ge värdefull information inom processen för tillståndsprövning av växtskyddsmedel genom återkoppling på exponeringsberäkningarna i den terrestra miljön. Dessutom kan projektet utgöra grunden för en mer långsiktig miljöövervakning av växtskyddsmedel i terrestra miljöer.

42 Preparat, farliga för pollinerande insekter.
<https://webbutiken.jordbruksverket.se/sv/artiklar/ovr479.html>

43 Kommissionens Förordning (Eu) Nr 547/2011 av den 8 juni 2011 om tillämpning av Europaparlamentets och rådets förordning (EG) nr 1107/2009 vad gäller märkningskrav för växtskyddsmedel.

44 NKE är en arbetsgrupp under Nordiska Ministerrådet.

4 Annan relevant lagstiftning, regler och åtgärder som syftar till att skydda pollinatörer

I detta kapitel ges en översikt över de regler och villkor som påverkar pollinatörer som finns inom Naturvårdsverkets ansvarsområde. Naturvårdsverket har ingen specifik lagstiftning inom sitt ansvarsområde som tydligt pekar ut skydd av pollinatörer som grupp. Det finns dock regler där hänsyn ska tas till omgivande miljö, till exempel vid användning av växtskyddsmedel. Det finns även olika former av skyddade områden där det kan finnas särskilda begränsningar i användningen av växtskyddsmedel vilken minimerar påverkan av växtskyddsmedel på pollinatörer inom dessa områden.

Sammanställningen tar även upp förslag och exempel på åtgärder som ingår i Naturvårdsverkets vägledning om vilda pollinatörer samt möjligheter att med stöd av miljöbalken ställa krav på skyddsåtgärder för pollinatörer. Hoten mot pollinatörer innebär en förlust av biologisk mångfald som kan få långsiktigt svåra följder för världens livsmedelsförsörjning, även i Sverige.

4.1 Miljöbalken, kapitel 2: Allmänna hänsynsregler

2 kap. miljöbalken och de allmänna hänsynsreglerna kan ge lagstöd för tillsynsmyndigheter och prövningsmyndigheter att ställa krav på rimliga skyddsåtgärder för pollinatörer.

4.2 Tillstånd- och anmälningsplikt

Många verksamheter enligt miljöbalken omfattas antingen av tillstånds- eller anmälningsplikt. Miljötillstånd förenas med olika typer av villkor för verksamheten, och sådana villkor skulle kunna handla om skyddsåtgärder för pollinatörer beroende på plats för en så kallad miljöfarlig verksamhet (9 kap. miljöbalken). Anmälningspliktig verksamhet får oftast ett föreläggande med ett antal skyddsåtgärder som ska uppfyllas. Sådana skyddsåtgärder skulle kunna gälla skydd för pollinatörer.

Ekologisk kompensation kan bli aktuellt i samband med prövning av verksamheter som påverkar miljön negativt. Det kan vara åtgärder för att främja pollinatörer genom anläggning av värdefulla miljöer för pollinatörer som verksamhetsutövaren tar på sig ett skötselansvar för.

4.3 Anmälan för samråd

Verksamhet som inte är tillstånds- eller anmälningspliktig enligt miljöbalken ska anmälas för samråd enligt 12 kap. 6 § miljöbalken om verksamheten kan komma att väsentligt ändra naturmiljön. Det är Länsstyrelsen som håller i sådana samråd. Länsstyrelsen får förelägga den anmälningsskyldige att vidta de åtgärder som behövs för att begränsa och motverka skada på naturmiljön. Förlust av en art (pollinatörer) bör kunna räknas som en skada på naturmiljön, och även arter som inte är fridlysta har ett skydd enligt miljöbalken.

4.4 Regler om skyddsavstånd vid spridning av växtskyddsmedel

Förordning (2014:425) om bekämpningsmedel innehåller bestämmelser som bland annat syftar till att minska förorening av vattenmiljön och att minska påverkan utanför spridningsområdet vid spridning av växtskyddsmedel. Några grundläggande skyldigheter för den som använder växtskyddsmedel finns i 2 kap. 35 § bekämpningsmedelsförordningen:

2 kap. 35 § *Den som använder växtskyddsmedel ska, så långt det är möjligt,*

- 1. använda den effektivaste spridningstekniken,*
- 2. vidta åtgärder som minimerar risken för förorening utanför det område där spridning sker,*
- 3. bestämma och följa de skyddsavstånd vid spridning utomhus som med hänsyn till omständigheterna på platsen för hanteringen behövs för att skydda vattentäkter, grundvatten, sjöar och vattendrag och omgivande mark mot effekterna av växtskyddsmedel, och*
- 4. i övrigt vidta de försiktighetsåtgärder som med hänsyn till omständigheterna på platsen för hanteringen behövs för att skydda människors hälsa och miljön.*

I Naturvårdverkets föreskrifter (NFS 2015:2) om spridning och viss övrig hantering av växtskyddsmedel finns mer detaljerade bestämmelser om fasta och anpassade skyddsavstånd. För att hantera risken för negativ påverkan utanför spridningsområdet används i Sverige fasta och anpassade skyddsavstånd. De fasta skyddsavstånden utgör det minsta avståndet till vissa skyddsobjekt.

De fasta skyddsavstånden återfinns i 3 kap. 1 § NFS 2015:2:

Fasta skyddsavstånd

3 kap. 1 § *Den som sprider växtskyddsmedel utomhus ska hålla följande minsta skyddsavstånd.*

- 1. 2 meter till öppna diken samt till dagvattenbrunnar och dräneringsbrunnar,*

2. 6 meter till sjöar och vattendrag räknat från strandlinje för högvattenyta eller strandbrinkens överkant, och
3. 2 meter till dricksvattenbrunnar.

De fasta skyddsavstånden utgör ett minimiavstånd intill ovanstående skyddsobjekt. Även om skyddsobjekten främst utgör ett skydd för att minimera risken för läckage av växtskyddsmedel till vatten innebär de fasta skyddsavstånden också ett skydd för pollinatörers exponering av växtskyddsmedel inom dessa områden. I praktiken innebär de fasta skyddsavstånden att växtskyddsmedel inte får spridas på den del av åkermarken som ligger inom skyddsavståndet till ovanstående skyddsobjekt.

Utöver de fasta skyddsavstånd måste den som yrkesmässigt sprider växtskyddsmedel bestämma och hålla anpassade skyddsavstånd till vattentäcker, sjöar och omgivande mark. Skyddsavstånden måste anpassas efter specifika omständigheter på platsen, med särskild hänsyn till faktorer som omgivningens känslighet, vindförhållanden, temperatur och spridningsmetodens precision. Verktuget Hjälpredan är framtaget för att hjälpa användaren att bestämma och hålla korrekta skyddsavstånd till omgivningen vid spridning av växtskyddsmedel, både med lantbruksspruta med bom eller fläktspruta. Utformningen av Hjälpredan innebär att högst fyra procent av den använda dosen får hamna utanför fältet, vid s.k. allmän hänsyn. Vid spridning nära känsliga områden, som öppna vattenytor eller skyddade områden, ska inte mer än en procent av dosen som sprids hamna utanför fältet, när s.k. särskild hänsyn måste iaktas.

I 3 kap. 2 § NFS 2015:2 ges förutsättningar om vilken hänsyn som behöver tas vid beräkning av de anpassade skyddsavstånden:

Anpassade skyddsavstånd

3 kap. 2 § *Utöver vad som följer av 1 § ska den som yrkesmässigt sprider växtskyddsmedel utomhus alltid bestämma och hålla skyddsavstånd till vattentäcker, sjöar och vattendrag och omgivande mark. Skyddsavstånden ska anpassas efter omständigheterna på platsen för spridningen, varvid särskild hänsyn ska tas till*

4. *på platsen för spridning rådande temperatur, vindförhållanden och övriga väderförhållanden,*
5. *det avsedda spridningsområdets utbredning i vindriktningen,*
6. *växtskyddsmedlets egenskaper,*
7. *omgivningens känslighet för medlet, samt*
8. *den använda spridningsmetodens precision.*

NFS 2015:2 är generellt utformade och nämner inte omständigheter avseende pollinatörer specifikt. Naturvårdsverket vägleder och förtydligar vad som avses med de olika punkterna i 3 kap. 2 § och utvecklar att särskild hänsyn ska tas till pollinatörer. Punkterna 3 och 4 ”växtskyddsmedlets egenskaper” och ”omgivningens känslighet för medlet” är särskilt viktiga för att ta hänsyn till pollinatörer. Som beskrivits tidigare behöver särskild hänsyn iaktas när omgivningen så kräver, till exempel kan särskild hänsyn gälla då det finns högre naturvärden, ekonomiska värden eller vattenresurser i omgivningen. Exempel på områden där det, enligt Hjälpredan, alltid föreligger särskild hänsyn oavsett preparat är ekologiska odlingar, öppna vattenytor, skyddade områden och biotoper (till exempel åkerholmar och stenmurar). Om ett växtskyddsmedels egenskaper gör att preparatet är giftigt för pollinatörer behöver särskild hänsyn tas vid bekämpning intill blommande grödor och bigårdar för att minimera påverkan på dessa. Det är av särskild vikt att användaren av växtskyddsmedel känner till egenskaperna av växtskyddsmedlet och vet hur omgivningen ser ut för att ett korrekt anpassat skyddsavstånd ska kunna bestämmas.

4.5 Skyddade områden

Det finns flera olika typer av skyddsformer för natur i Sverige. Den vanligaste skyddsformen är naturreservat och de områdena med starkast skydd är nationalparker och Natura 2000. Natur behöver skyddas för att biologisk mångfald ska bevaras. Skydd av natur bidrar bland annat till att värdefulla skogar, vatten, ängar och hagar och alla dess arter inte hotas eller förstörs nu eller i framtiden.⁴⁵ Skyddade områden kan ha olika begränsningar när det kommer till användningen av växtskyddsmedel, i flertalet av områden är användningen begränsad med förbud eller krav på tillstånd. Områdena utgör bland annat värdefulla boplatser för pollinatörer men utgör även en plats där pollinatörerna sällan eller aldrig utsätts för växtskyddsmedel.

4.5.1 Naturreservat

Naturreservat bildas oftast för att skydda värdefull natur och sällsynta arter för att bevara biologisk mångfald men det kan även vara för att säkra området för rekreation och friluftsliv. Inom de mer än 5000 naturreservat som finns i Sverige är ca 16 800 hektar åkermark⁴⁶. Varje naturreservat är unikt, vilket innebär att varje naturreservat har egna föreskrifter för att bevara naturvärden i just det området. Vilka begränsningar som införs i det enskilda naturreservatet beror på vad syftet med reservatet är.⁴⁷ Begränsningar i användningen av växtskyddsmedel kan vara en sådan åtgärd som införs i föreskrifter för naturreservat, men

⁴⁵ Skyddad natur i Sverige. <https://www.naturvardsverket.se/amnesomraden/skyddad-natur/>

⁴⁶ SCB, Skyddad natur 2021-12-31 MI 41 2021A01. https://www.scb.se/contentassets/9b29c6e522a54e7cb9db4641ba18491d/mio603_2021a01_br_mi41br2201.pdf

⁴⁷ Naturreservat i Sverige. <https://www.naturvardsverket.se/amnesomraden/skyddad-natur/olika-former-av-naturskydd/naturreservat/>

det finns inget generellt förbud mot användning av växtskyddsmedel i naturreservat. I naturreservat genomförs ofta åtgärder för att bevara och utveckla den biologiska mångfalden, i form av skötselåtgärder, vilket inkluderar pollinatörer. Naturvårdsverket fördelar skötselmedel beroende på myndighetens anslag och vägleder om lämpliga skötselåtgärder.

4.5.2 Natura 2000-områden

Natura 2000-områden är områden som är skyddade av miljöbalken och alla är klassade som riksintresse. Inom Natura 2000-områden finns det inget generellt förbud mot att använda växtskyddsmedel men det krävs tillstånd om någon vill bedriva verksamhet eller vidta åtgärder som på ett betydande sätt kan påverka miljön i ett Natura 2000-område enligt 7 kap. 28 a § miljöbalken. Naturvårdsverket tolkar det som att användningen av växtskyddsmedel kan vara en sådan åtgärd som kräver tillstånd, vilken även kan gälla åtgärder utanför Natura 2000-området som kan påverka området.⁴⁸ Många naturtyper i Natura 2000-områden är betydelsefulla för pollinatörer och pollinatörer kan vara typiska arter som ska bedömas i tillståndsprövningar och följas upp. Åtgärder för att sköta Natura 2000-områden främjar pollinatörer.

4.5.3 Biotopskyddsområden

Biotopskyddsområden skiljer sig från andra typer av skyddade områden genom att det är ett antal namngivna biotop typer som får skyddas som biotopskyddsområde. Det finns två olika former av biotopskyddsområde, dels ett generellt skydd för vissa biotop typer, dels ett skydd för en särskild biotop som beslutas i varje enskilt fall.

Följande sju biotop typer är skyddade i hela landet:

- Allé
- Källa med omgivande våtmark i jordbruksmark
- Odlingsröse i jordbruksmark
- Pilevall
- Småvatten och våtmark i jordbruksmark
- Stenmur i jordbruksmark
- Åkerholme

Dessa biotoper finns i de flesta fall i jordbrukslandskapet och områdena har minskat kraftigt till följd av en alltmer intensiv markanvändning. De kvarvarande biotoperna utgör livsmiljöer som är värdefulla för växt- och djurarter

⁴⁸ Natura 2000-områden för verksamhetsutövare. <https://www.naturvardsverket.se/vagledning-och-stod/bransch-och-verksamheter/natura-2000-omraden-for-verksamhetsutovare/>

i ett i övrigt påverkat landskap. ⁴⁹Vid användning av växtskyddsmedel intill dessa biotyper behöver särskild hänsyn tas vid beräkning av det anpassade skyddsavståndet.

4.6 Naturvårdsverkets vägledning om vilda pollinatörer – exempel på åtgärder

Naturvårdsverket ger i sin vägledning om Vilda pollinatörer⁵⁰ exempel på åtgärder för att gynna vilda pollinatörer i olika landskap, bland annat inom jordbruket. Nedanstående avsnitt sammanfattar de exempel som ges i vägledningen. För utförligare beskrivning av exemplen se vidare i vägledningen.

4.6.1 Betesmark med betesfredade perioder och fällbete

För att öka betesmarkernas kvalitet som livsmiljö för pollinatörer föreslår Naturvårdsverket i sin vägledning om Vilda pollinatörer att man försöker uppmuntra, inom ramen för relevant lagstiftning och villkor inom till exempel miljöersättning för skötsel av betesmarker och slåtterängar, att introducera perioder med svagare betestryck på blomrika och potentiellt blomrika marker. Marken kan delas in i betesfällor där blomrika ytor fredas, men dessa ytor bör regelbundet utsättas för hårdare betestryck, betesputsning eller bränning för att motverka igenväxning och näringsansamling. Andra åtgärder är att skapa boplatser för marklevande bin och andra grävande insekter genom schaktning, grävning eller plöjning utföras på betesmarker som saknar glesa vegetationsstrukturer eller blottor. Sådana åtgärder kan kräva dispens från Jordbruksverkets föreskrifter (2020:2) om hänsyn till natur- och kulturvärden i jordbruket och undantag från miljöersättningens villkor. Där markförhållanden inte är lämpliga för sådana åtgärder kan biåsar anläggas. Skogsbete och utmarksbete kan också bidra till ökad blomrikedom och tillgång på boplatser. Genom att restaurera äldre torra hedmarker kan man utöka livsmiljöerna för pollinatörer.

4.6.2 Öka blomrikedom i jordbruket

Det finns stor potential i att öka arealen blommande mark genom att omvandla långliggande urmagrad åkermark till blomrik ängsmark. Naturvårdsverket föreslår i vägledningen om Vilda pollinatörer att ängsvallar skapas genom att så ängsväxter eller sprida örtrikt hö från en närliggande slåtteräng på näringsfattiga åkrar och vallar. Slåtterängar och blomsterremsor bör sedan hållas genom sen slåtter för att gynna pollinatörer. Trädor kan också vara viktiga för pollinatörer och bör anläggas och hanteras på ett sätt som gynnar dem

49 Biotopskydd – bevarar biologisk mångfald. <https://www.naturvardsverket.se/amnesomraden/skyddad-natur/olika-former-av-naturskydd/biotopskyddsomraden/>

50 Vägledning vilda pollinatörer åtgärder och skötselmetoder. <https://www.naturvardsverket.se/4922da/contentassets/aeec6f84edca411a8756209039e8b6b8/vagledning-vilda-pollinatorer-atgarder-och-skotselmetoder.pdf>

exempelvis genom att undersöka vilka skyddsvärda pollinatörer som finns i området och anpassa fröblandningen utifrån dessa. Blomsterremsor i åkrar och längs vägar ökar mängden nektar och pollen, för att ytterligare förbättra blomsterremsornas effekt för hotade vilda pollinatörer bör innehållet i fröblandningar bestå av inhemska (ängs)växter som är viktiga för specialiserade arter.

4.6.3 Öka arealen ekologisk odling och minska användningen av kemiska växtskyddsmedel

En ökad areal av ekologisk odling leder till minskad användning av växtskyddsmedel och bidrar till att öka den biologiska mångfalden, speciellt när det gäller arter som solitärbin och humlor. Områden med ekologisk odling har fler arter av solitärbin och humlor. Effekterna av ekologisk odling är större i sammanhållande, intensivt brukade åkerlandskap än i småskaligt jordbruk. Den minskade användningen av växtskyddsmedel resulterar också i en ökning av blommande örter i odlingarna, vilket är viktigt för pollinerande insekter. Det är särskilt viktigt att vara försiktig med användningen av växtskyddsmedel i närheten av områden med hög biologisk mångfald.

4.7 Övriga åtgärder

4.7.1 Lokala naturvårdssatsningen – LONA

Den lokala naturvårdssatsningen, LONA, är ett bidrag som ska stimulera kommuners och ideella föreningars långsiktiga naturvårdsengagemang. Det är dock alltid kommunen som är ansvarig, från ansökan fram till slutrapportering. Även om det är kommunen som ansöker kan olika lokala aktörer, till exempel intresseorganisationer initiera projekt. Inom ramen för LONA kan kommuner och lokala aktörer söka stöd för projekt som till exempel gynnar pollinatörer och pollinering. Exempel på effektiva pollineringsprojekt kan vara strategisk insådd av ängsfröblandningar eller plantering av pollen och nektarrika blomväxter, anläggning av blommande remsa i åker, anpassa permanent "skalbaggsås" som blomrik remsa, eller boplatser för vildbin. Bidrag inom LONA kan bidra till att förbättra situationen för vilda pollinatörer och pollinering.⁵¹

4.7.2 Invasiva främmande arter - IAS

Invasiva främmande arter utgör ett hot mot många olika sorters organismer, varav pollinatörer kan hotas på flera olika sätt, till exempel genom direkt predation, konkurrens om boplatser eller föda, eller undanträngande av värdväxter som utgör en viktig del av pollinatörers livscykel (till exempel som föda eller värdväxt). En EU-förordning (1143–2014) samt en svensk förordning

51 LONA – Pollineringsprojekt. <https://www.naturvardsverket.se/bidrag/lona/lona--pollineringsprojekt/>

(2018:1939) ställer krav i Sverige på myndigheter och enskilda att genomföra riktade åtgärder mot vissa utpekade arter, varav flera kan negativt påverka pollinatörer (till exempel sammetsgeting och jättebalsamin).

4.7.3 Åtgärdsprogram för hotade arter

Åtgärdsprogrammen för hotade arter och naturtyper är Naturvårdsverkets och Havs- och vattenmyndighetens verktyg för att tillsammans med länsstyrelserna och andra berörda aktörer arbeta för att rädda hotade arter och deras livsmiljöer, inklusive hotade pollinatörer. Inom arbetet med åtgärdsprogrammen fokuserar man på att bibehålla, förbättra och förstärka de ekologiska kraven som de enskilda arterna har. Hotade pollinatörer som omfattas av åtgärdsprogram i dagsläget är framför allt fjärilar.

5 Sammanfattning och slutsatser

Denna översikt belyser olika aspekter av hur ett ganska omfattande batteri av lagar, regler och ekonomiska stöd inom jordbrukssektorn syftar till att skydda och främja pollinatörer.

EU:s gemensamma jordbrukspolitik (CAP) har stor betydelse för att främja biologisk mångfald och landskapselement som är avgörande för pollinatörernas överlevnad. Stöd och ersättningar inom CAP, såsom gårdsstöd och miljöersättningar, syftar till att upprätthålla betesmarker, slåtterängar och andra småbiotoper som utgör livsmiljöer och födokällor för pollinatörer.

Tillståndsprovningen av växtskyddsmedel är avgörande för att genom riskbedömningar upptäcka potentiella negativa effekter på pollinatörer innan växtskyddsmedel godkänns. Genom att reglera användningen av växtskyddsmedel i villkor är det möjligt att minimera risken för negativa konsekvenser för pollinatörer. Reglerna kring hur skyddet för pollinatörer ska beaktas inom tillståndsprovning inom EU är under utveckling, och en harmoniserad vägledning för riskbedömningar på bin väntas komma under 2024.

Utöver den gemensamma jordbrukspolitiken finns ytterligare lagstiftning och föreskrifter som påverkar pollinatörernas livsmiljöer, inklusive regler om hänsyn till natur- och kulturvärden i jordbruket samt stöd till samarbetsprojekt för att skapa nya blommande ytor och småbiotoper.

En integrerad strategi som kombinerar både lagstiftning och ekonomiska incitament är avgörande för att skydda pollinatörer och främja biologisk mångfald i jordbrukslandskapet. För att säkerställa effektiviteten i dessa åtgärder är det viktigt att kontinuerligt övervaka och utvärdera deras verkliga effekter.

I Sverige, liksom i många andra länder, kan en sådan strategi omfatta flera åtgärder och policyer, såsom:

1. Lagstiftning som reglerar användningen av bekämpningsmedel och andra kemikalier som kan vara skadliga för pollinatörer.
2. Ekonomiska incitament för att uppmuntra jordbrukare att skapa och bevara pollinatörsvänliga livsmiljöer, såsom blommande kantzoner och vilda blomsterängar.
3. Utbildnings- och informationskampanjer för att öka medvetenheten om vikten av pollinatörer och hur man kan skydda dem.
4. Stöd för forskning och övervakning för att förstå pollinatörers beteende och behov bättre, samt för att utvärdera effekterna av olika åtgärder.

För att bedöma hur effektiva dessa åtgärder är kan det vara nödvändigt att genomföra studier och utvärderingar som undersöker saker som:

- Omfattningen av blommande kantzoner eller andra landskapselement som gynnar pollinatörer i förhållande till användningen av åkermark.
- Förändringar i artrikedom och abundans av pollinatörer över tid i olika områden med olika typer av åtgärder.
- Effekterna av olika policyer och åtgärder på pollinatörers överlevnad och reproduktion.

Genom att samla in och analysera sådana data kan beslutsfattare få viktig information om hur väl det befintliga systemet av lagar och stöd verkligen fungerar när det gäller att skydda och främja pollinatörers livsmiljöer. Något som behövs som för att kunna göra nödvändiga justeringar och förbättringar över tid.

6 Bilagor

Bilaga 1

Preparat, farliga för pollinerande insekter, lantbruk och yrkesmässig trädgårdsodling

2024

PREPARAT (verksam ämne/organism)	ANVÄNDARVILLKOR
BotaniGard WP* (svampen <i>Beauveria bassiana</i>)	Gäller endast jordgubbar på friland och i tunnel: Växtskyddsmedlet får inte spridas på blommande växter där pollinerande insekter aktivt söker efter föda.
Danitron 5 SC (fenpyroximat)	I växthus: Ta bort humlekolonier och andra pollinerande insekter eller stäng till ingången till boet innan spridning av växtskyddsmedlet. Insekterna får återintroduceras i odlingen tre dagar efter behandlingen.
Fibro (paraffinolja)	Gäller endast bär på friland och i tunnel, plantskoleväxter på friland samt frilandsgrönsaker (UPMA**): För att skydda bin och andra pollinerande insekter, använd inte preparatet i blommande gröda. Spridning av produkten bör göras nattetid.
Forapro (protiokonazol, fenpropidin)	Växtskyddsmedlet får inte spridas på blommande växter där pollinerande insekter aktivt söker efter föda.
Maganic (protiokonazol, difenokonazol)	Växtskyddsmedlet får inte spridas på blommande växter där pollinerande insekter aktivt söker efter föda.
Mainspring* (cyantraniliprol)	I växthus: Blommande växter får lämna växthuset tidigast sju dagar efter behandling, för att skydda bin och andra pollinerande insekter.
Milbeknock* (milbemycin)	I växthus: Ta bort humlekolonier och andra pollinerande insekter eller stäng till ingången till boet innan spridning av växtskyddsmedlet. Insekterna får återintroduceras i odlingen fyra dagar efter behandlingen. Gäller endast jordgubbar på friland (UPMA**): Växtskyddsmedlet får inte spridas på blommande växter där pollinerande insekter aktivt söker efter föda.
Nexide CS* (gamma cyhalotrin)	Växtskyddsmedlet får inte spridas på blommande växter där pollinerande insekter aktivt söker efter föda.
Raptol* (rapsoolja, pyretriner)	Växtskyddsmedlet får inte spridas på blommande växter där pollinerande insekter aktivt söker efter föda.
Spotlight Plus (karfentrazonetyl)	Gäller endast plantskoleväxter och sparris på fält, samt björnbär, blåbär, jordgubbar (nyetablerade), hallon, krusbär, tranbär och vinbär på fält samt i tunnel (UPMA**). Växtskyddsmedlet får inte spridas på blommande växter där pollinerande insekter aktivt söker efter föda.
TEPPEKI* (flonikamid)	Växtskyddsmedlet får inte spridas på blommande växter där pollinerande insekter aktivt söker efter föda.

* märkt med koden SPe 8 = farligt för bin

** UPMA = utvidgat produktgodkännande för mindre användningsområden

Observera att det **ALLTID** är informationen på preparatens etiketter som gäller!
Uppgifterna gäller i mars 2024, men kan ha ändrats. Vid omregistrering kan nya användarvillkor om hänsyn till pollinerande insekter tillkomma.
Du ansvarar själv för att kontrollera att uppgifterna är aktuella!
Tänk på att alla insektsmedel kan vara skadliga i olika grad för bin och andra pollinerande insekter.

OVR479